

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ УНІВЕРСАЛІ РОЗУМІННЯ МОЛИТВИ «ОТЧЕ НАШ» (ДИСКУРСИВНИЙ ПІДХІД)

Наталія Савелюк
nsavelyuk@ukr.net

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, Україна

Received April 14, 2017; Revised April 17, 2017; Accepted April 24, 2017

Анотація. У статті теоретично та емпірично обґрунтовується дискурсивний підхід до дослідження особливостей розуміння молитви як базового жанру релігійного дискурсу. Релігійний дискурс розглядається як активна рецепція, передавання та/або творення (співтворення) релігійних текстів у певних їх контекстах (широких соціальних, зокрема, комунікативних, а також індивідуальних життєвих ситуаціях), що пов'язане з конструюванням релігійно релевантних дискурсивних моделей реальності та її складових через сукупність відповідно зорієнтованих понять і висловлювань (тверджень). У свою чергу, підбір, формулювання таких висловлювань, а також їх розуміння розглядаються як наслідок відповідних активних виборів суб'єкта релігійного дискурсу (індивідуального або колективного). У зв'язку з цим обґрунтовується, що молитва включає у себе, поряд із системою узагальнених, традиційних своїх значень (теологічний та лінгвістичний рівні аналізу), також індивідуальне, контекстуально зумовлене сприйняття та осмислення конкретним своїм суб'єктом (психологічний та психолінгвістичний рівні аналізу). На прикладі канонічної молитви «Отче наш» та зустрічних релігійних дискурсів (продуктів її розуміння) респондентів із різними рівнями релігійної активності (низьким, нижчим за середній, вищим за середній, високим) виокремлено базові категорії, крізь призму яких відбувається розуміння молитовного дискурсу: 1) «Буття та його загальні атрибути»; 2) «Бог, Його ім'я та атрибути»; 3) «Людина та її повсякденне буття»; 4) «Молитва та її складові»; 5) «Належне (духовне)»; 6) «Заборонене (гріховне)». Також констатовано наступні загальні тенденції (від найнижчого до найвищого рівня релігійної активності): істотне зростання – кількості слів, кількості речень і середньої кількості слів у реченні, слабке зростання – показників емоційної напруженості, а спадання – показників лексичної різноманітності та лексичної щільності релігійних дискурсів досліджених українців.

Ключові слова: дискурсивний підхід, релігійна активність, релігійний дискурс, молитва, розуміння, категорії, лексеми.

Savelyuk, Nataliia. Psycholinguistic Universals of Comprehending the Prayer “Our Father” (Discursive Approach).

Abstract. The author pursues a discursive approach to comprehending a prayer as a basic genre of religious discourse. Religious discourse is viewed as an active reception, transmission and/or creation (co-creation) of religious texts in their specific contexts (broad social, including communicative and individual settings). It is associated with the construction of religiously relevant discursive models of reality and its components in accordance with respectively oriented concepts and utterances (statements). Therefore, selection, formulation of such utterances and their comprehension are treated as the consequence of the appropriate active choices of the subject of religious discourse (individual or collective). In this regard, it is substantiated that a prayer includes not only the system of its generalized, traditional meanings (theological and linguistic levels of analysis), but also individual, contextually conditioned

perception and comprehension by its specific subject (psychological and psycholinguistic levels of analysis). The conceptual basis of the empirical research is the discursive approach. The methodological basis is psycholinguistic text analysis. The fundamental methods and techniques are “The Measuring Technique of Religious Activity” by D. Smirnov and a content analysis of the recorded religious discourses. Due to the analysis of the canonical prayer “Our Father” and the forthcoming religious discourses (products of its comprehension) of the respondents with different levels of religious activity (low, below average, above average, high), the author defines basic categories through which the comprehension of such discourse takes place: 1) “Being and its common attributes”; 2) “God, His name and attributes”; 3) “A Person and his/her everyday existence”; 4) “Prayer and its components”; 5) “Good (spiritual)”; 6) “Forbidden (sinful)”. The following general trends (from the lowest to the highest levels of religious activity) are also stated: significant increase (the amount of words, the amount of sentences and the average amount of words in a sentence), insignificant increase (indicators of emotional intensity) and decrease (indicators of lexical diversity and lexical density of religious discourses of Ukrainians).

Keywords: *discursive approach, religious activity, religious discourse, prayer, comprehension, categories, lexemes.*

1. Вступ

Тенденції лінгвістичного, зокрема, дискурсивного «повороту» соціальних та гуманітарних наук дають нам змогу (або пропонують) розглядати відповідним чином не тільки традиційні публічні, доступні для свого об’єктивного оцінювання конверсації, а й більш інтимні, навіть сакральні феномени, до яких належить акт молитви. З одного боку, молитва – це традиційний об’єкт богословських, теологічних, релігієзнавчих обґрунтувань, стабільний у своїх формовиявах і релігійно (конфесійно) релевантних значеннях, з іншого ж боку, це – предмет щоразу унікального індивідуального сприйняття, осмислення, інтерпретації. Причому таке індивідуальне розуміння інколи може відбуватися паралельно або навіть усупереч традиційним, здебільшого усталеним і сакралізованим значенням. А тому молитва може й повинна досліджуватися методами сучасної психології, у тому числі, психолінгвістики.

Ґрунтовну спробу стислого опису та систематизації усіх напрацьованих до завершення першого десятиліття нашого століття спроб власне наукового підходу до дослідження молитви здійснюють Б. Спілка і К. Ледд. Намагаючись надати відповідну дефініцію й узагальнюючи в цьому контексті напрацювання попередників, вчені зазначають, що молитва – це комунікативна поведінка, «забарвлена індивідуальними мотивами (наприклад, бажаннями або прагненнями), які закладені у простому факті буття людиною»; і що це свого роду бесіда, яка психологічно може сприйматися, наприклад, у контексті взаємин «між друзями або між дитиною та батьком». Водночас, як підкреслюють Б. Спілка і К. Ледд, така комунікація – більшою або меншою мірою нерівноправна; інакше кажучи, молитва «конститує високо значущу бесіду з важливими наслідками для майбутніх подій» (Спілка, Ледд, 2015:27–29).

Отже, молитва з точки зору сучасного міждисциплінарного підходу розглядається як базовий жанр релігійного дискурсу. Враховуючи напрацювання попередників – представників дискурсивного підходу в психології, психології релігії та психолінгвістів (в Україні це – Л. Засекіна, С. Засекін, Н. Чепелева та ін.; «близькому зарубіжжі» – Є. Бобирьова, А. Прилуцький, М. Шумакова та ін.; «далекому зарубіжжі» – Дж. Граймс, К. Хубер, С. Штайер та ін.), пропонуємо власну робочу дефініцію релігійного дискурсу. Релігійний дискурс – це активна рецепція, передавання та/або творення (співтворення) релігійних текстів у певних їх контекстах (широких соціальних, зокрема, комунікативних, а також індивідуальних життєвих ситуаціях), що пов'язане з конструюванням релігійно релевантних дискурсивних моделей реальності та її складових через сукупність відповідно зорієнтованих понять і висловлювань (тверджень). Підбір, формулювання таких висловлювань, як і їх розуміння – наслідок відповідних активних виборів суб'єкта релігійного дискурсу (індивідуального або колективного). У такому ракурсі аналізу молитва неодмінно включає у себе, поряд із системою узагальнених, традиційних значень (теологічний та лінгвістичний рівні аналізу), ще й індивідуальне, контекстуально зумовлене сприйняття та осмислення конкретним своїм суб'єктом (власне психологічний та психолінгвістичний рівні аналізу).

Одна з найвідоміших молитов усього християнського світу – молитва «Отче наш», яку, згідно з Новим Заповітом, Ісус Христос переповів своїм учням у відповідь на прохання навчити їх молитися. «Отче наш», відтак, – це фундаментальна канонічна молитва, яка може й повинна читатися християнином будь-якої конфесії, у будь-який час і будь-де. Тому вивчення психолінгвістичних типових особливостей її рецепції, осмислення і переосмислення, особливо в контексті дискурсивного підходу, дає змогу реконструювати не тільки власне релігійний, а і динамічний внутрішній світ віруючої людини загалом.

Отже, *мета статті* – описати й типологізувати результати психолінгвістичного дослідження особливостей індивідуального осмислення молитви «Отче наш» респондентами з різними рівнями релігійної активності.

2. Методи дослідження

По-перше, необхідно було дослідити релігійну активність особистості, принаймні в ракурсі самосприйняття. З цією метою використано «Методику виміру релігійної активності» Д. О. Смірнова, детальний опис якої можна віднайти у спеціальних публікаціях (Смирнов, 1999). Стисло зазначимо, що вона складається з чотирьох субтестів, а кожне із запитань передбачає чотири варіанти відповідей (від «ніколи» до «дуже часто»), які надалі піддаються переведенню у чотирибальну систему (від 1 до 4 балів – від найнижчої до найвищої активності за кожним пунктом). Перший субтест («Шкала релігійних переживань») містить 36 запитань, отже, максимум за ним можна набрати 144 бали, другий («Шкала внутрішньої – зовнішньої релігійної

мотивації») та третій («Шкала релігійного – природничо-наукового світогляду») субтести – по 11 пунктів (максимум – по 44 бали), а четвертий («Шкала релігійних дій») – 10 запитань (максимум – 40 балів). Загалом, таким чином, за усіма шкалами потенційно можна набрати максимум 272 бали (за умови найвищого рівня релігійної активності).

По-друге, необхідно було отримати тексти – продукти індивідуального розуміння канонічної молитви «Отче наш». З цією метою респондентам були роздані спеціальні бланки, де пропонувалася інструкція наступного змісту: «Мабуть, Ви знаєте напам'ять молитву «Отче наш». Просимо Вас зараз подумки розпочати читати цю священну для будь-якого християнина молитву, розбиваючи її на окремі, завершені у смисловому плані розділи (частинки). При цьому паралельно записуйте відповідні частинки, щоразу дописуючи поряд ті асоціації, поняття, речення (або навіть, у разі потреби, домальовуючи малюнки), які у Вас виникатимуть. Такі смислові частинки Ви виокремлюєте згідно з Вашим власним баченням, а власне розуміння їх, відповідні асоціації записуєте швидко, довго не задумуючись, адже в даному випадку не існує правильних чи неправильних відповідей – є лише індивідуальне осмислення, на яке кожен має право. Головне – бути максимально щирим і не відволікатися. Наприкінці підсумуйте, узагальніть, зробіть висновок, що саме для Вас означає ця молитва». Отже, ключовим процесуальним моментом даної методики виступає релігійний дискурс людини, котра повинна реально звернутися до Бога з відповідною молитвою, а не просто давати відповіді на ті чи інші питання чи реагувати на дуже часто відірвані від «живого» контексту слова-стимули в асоціативному експерименті.

3) І, по-третє, отримані таким чином тексти надалі були піддані процедурам контент-аналітичної та статистичної обробки за допомогою комп'ютерної програми «Textanz» (версія 2.4.2.0). За концептуальну основу даної обробки брався метод психолінгвістичного текстового аналізу (ПЛТА), передумови якого закладені М. Жинкіним, пізніше – А. Криловим; а в наш час цей метод активно впроваджується, наприклад, С. Засекіним. При цьому вираховуються такі основні показники: загальний обсяг тексту, кількість речень, їх середній розмір, кількість різних слів, коефіцієнт словникової (лексичної) різноманітності, коефіцієнт дієслівності («агресивності») та ін. (Засекін, 2012:92–95).

Вибірка і процедура дослідження. Взяти участь у дослідженні було запропоновано студентам кількох ВНЗ, а також їх батькам, бабусям/дідусям. Основним принципом залучення потенційних респондентів була добровільність участі в дослідженні. У кінцевому підсумку наша вибірка склала 543 особи різного віку, соціального статусу та з різних регіонів Західної України. Соціально-демографічна характеристика вибірки: осіб жіночої статі – 415 (76,43 %), чоловічої статі – 128 (23,57 %); проживаючих у містах і селищах міського типу – 332 (61,14 %) та сільській місцевості – 211 (38,86 %); з вищою та неповною вищою освітою – 160 (29,47 %), із середньою та середньою спеціальною – 383 (70,53 %); самоідентифікованих як

«православні» – 403 (74,22 %), «греко-католики» – 57 (10,50 %), «католики» – 12 (2,21 %), «протестанти» (баптисти і т. д.) – 22 (4,05 %), «християни» – 48 (8,84 %) та 1 – «позаконфесійний» (0,18 %).

За результатами використання першої методики, через подальше вираховування квантилів – трьох значень узагальненого бала рівня релігійної активності респондентів, усю вибірку було поділено на чотири підгрупи: 1) 138 осіб із низьким рівнем релігійної активності (загальний бал 187 і менше), 2) 141 особа з рівнем релігійної активності, нижчим за середній (188 – 210), 3) 139 осіб з рівнем релігійної активності, вищим за середній (211 – 225) та 4) 125 осіб з високим рівнем релігійної активності (226 і більше балів). Далі було використано непараметричний критерій Н. Краскела-Уоллеса (однофакторний дисперсійний аналіз Краскела-Уоллеса), що дає змогу перевірити гіпотези про відмінність більш ніж двох незалежних вибірок за рівнем вираженості тієї чи іншої ознаки. За даним критерієм встановлено: щодо узагальнених показників рівнів релігійної активності респондентів чотирьох наших підгруп $\chi^2 = 508.03$, що при $df = 3$ (χ^2 кр. = 7.82 при $p \leq 0,001$) дає змогу прийняти альтернативну гіпотезу про наявність статистично значимих відмінностей між відповідними підгрупами за загальним рівнем їх релігійної активності.

Надалі результати контент-аналізу текстів – вербальних продуктів індивідуального осмислення респондентами канонічної молитви «Отче наш» (або так зв. «зустрічні» дискурси), узагальнювалися й порівнювалися щодо представників усіх чотирьох зазначених підгруп. Зауважмо при цьому, що ми послуговувалися «лемою № 2» відомого у галузі психосемантики дослідника – В. Серкіна, котрий стверджує: якщо у групі з не менш ніж 20–30 осіб асоціація при описі якого-небудь стимулу використана трьома або більшою кількістю піддослідних, то вона не випадкова. А отже, якщо така асоціація трапилася між членами групи не випадково, то вона включається до семантичної універсалії відповідного стимулу для цієї групи (Серкин, 2004:76–77). У нашому випадку, коли і стимулом, і реакцією на нього є не окремі поняття, а цілісні тексти, можемо говорити вже про лінгвістичні універсалії. Якщо ж останні описують та розглядають у контексті психологічного рівня аналізу, – то це вже психолінгвістичні універсалії.

3. Обговорення результатів

Обговорімо, насамперед, результати психолінгвістичного аналізу самої молитви «Отче наш». Так, загальна кількість слів у молитві – 63; середня кількість символів у слові – 4.03; кількість різних слів – 47. Загальна кількість речень – 8; середня кількість слів у реченні – 7.88. Лексична щільність усього тексту – 0,75.

Контент-аналіз тексту молитви дав змогу виокремити такі категорії з відповідними лексемами (цей розподіл здійснювався за основними частинами мови): 1) Іменники (16 – 38,10 %). «Бог, Його ім'я та атрибути» (3–18,75 %): «Отче», «слава», «ім'я»; «Місце буття Бога та людей» (5– 31,25 %): лексеми

«царство» (2), «(на) небесах» (2), «(на) землі»; «*Буття та його рушійні сили*» (2–12,50 %): «сила», «воля»; «*Складові земного буття*» (1– 6,25 %): «хліб»; «*Зло та його атрибути*» (4–25,00 %): «спокусу», «провини», «лукавого», «винуватцям»; «*Складові духовного буття*» (1– 6,25 %): «Аміль». 2) Займенники (13–30,95 %). «*Ми, наше*» (9–69,23 %): «нам, нас, ми» (5), «наш, наші, нашим» (4); «*Ти*» (4–30,77 %): «Твоє, Твоя». 3) Дієслова (10– 23,81 %). «*Буття та його атрибути*» (2–20 %): «є»; «*Дії та стани Бога*» (1– 10 %): «святиться»; «*Прохання та допомога*» (5–50 %): «прийде, буде» (2), «дай», «визволи», «не введи»; «*Прощення*» (2 – 20 %): «прости», «прощаємо». 4) Прислівники (2–4,76 %). «*Час*» (2–100 %): «сьогодні», «навіки». 5) Прикметники (1–2,38 %). «*Людина та її земне буття*» (1–100 %): «насушний».

Отже, коефіцієнт словникової різноманітності тексту молитви «Отче наш» – 74,60 %; коефіцієнт дієслівності (а точніше – емоційної напруженості) – 23,81 %.

Тепер порівняємо узагальнені результати контент-аналізу одержаних вторинних (зустрічних) дискурсів для представників різних рівнів релігійної активності. Почнімо з першої нашої підгрупи – з низьким її рівнем.

I. Особи з низьким рівнем релігійної активності. Загальна кількість слів-реакцій – 5165; середня кількість символів у слові – 4,88; кількість різних слів – 1394. Загальна кількість речень – 864; середня кількість слів у реченні – 5,98. Лексична щільність загального тексту – 0,27. До складу психолінгвістичних універсалій (понять, згаданих 3 і понад разів) увійшли 3896 слів.

Кількісне співвідношення основних частин мови (2640 слів), їх категорій та відповідних лексем: 1) Іменники (1218–46,14 %). «*Бог, Його ім'я та атрибути*» (наприклад, лексеми «Бог», «Батько», «Господь», «Творець» та ін., загалом 329 слів – 27,01 %); «*Молитва, її складові та інтенції*» (лексеми «прохання», «звертання», «прославляння», «прощення», «допомога» та ін., 268 слів – 22,00 %); «*Місце буття Бога та людей*» (лексеми «(на) небі», «(на) землі», «царство», «світ» та ін., 175 слів – 14,37 %); «*Зло та його атрибути*» (лексеми «гріхи», «спокуси», «лукавий», «зло» та ін., 129 слів – 10,59 %); «*Буття та його рушійні сили*» (лексеми «життя», «сила», «воля», «бажання» та ін., 127 слів – 10,43 %); «*Складові земного буття*» (лексеми «людина», «їжа», «шлях» та ін., 125 слів – 10,26 %); «*Складові духовного буття*» (лексеми «віра», «добро», «любов», «душі» та ін., 55 слів – 4,52 %); «*Темпоральність*» («день», 10 слів – 0,82 %).

2) Займенники (787 – 29,81 %). «*Ми, наше*» («ми, нас, нам і т.д.», 292 слова – 37,10 %); «*Він, вони, інші*» («він, йому», «котрий, хто», «інших, вони» та ін., 171 слово – 21,73 %); «*Все, кожен*» («все, усі, кожен і т.д.», 109 слів – 13,85 %); «*Це, те*» («це, цей, те, той і т.п.», 95 слів – 12,07 %); «*Ти*» («ти, тебе, тобі і т.п.», 38 слів – 4,83 %); «*Я, моє*» («Я, мені, мої і т.п.», 36 слів – 4,57 %); «*Своє*» («своїх, свої і т.п.», 29 слів – 3,69 %); «*Самі*» (7 слів – 0,89 %); «*Щось*» (7 слів – 0,89 %) і «*Ніхто*» (3 слова – 0,38 %).

3) Дієслова (434–16,44 %). «*Прохання та допомога*» (лексеми «(щоб) було», «просити», «допомогти», «дати» та ін., 247 слів – 56,91 %); «*Буття та його атрибути*» (лексеми «є», «мати», «жити» та ін., 83 слів – 19,13 %); «*Прощення*» (лексема «пробачати», 49 слів – 11,29 %); «*Дії та стани Бога*» («хоче», «створив», «править», «бачить» та ін., 18 слів – 4,15 %); «*Прославляння*» (лексема «прославляти», 16 слів – 3,69 %); «*Подяка*» (лексема «дякувати», 11 слів – 2,53 %); «*Дії та стани людини*» (лексеми «молитися», «образити», «розуміти», 10 слів – 2,30 %).

4) Прикметники (141 – 5,34 %). «*Атрибути Бога та Його Царства*» (лексеми «Божий», «Святий», «Небесний» та ін., 67 слів – 47,52 %); «*Атрибути належного, духовного*» (лексеми «потрібний», «правильний», «добрий» та ін., 37 слів – 26,24 %); «*Атрибути забороненого, гріховного*» (лексеми «злий», «грішний», 19 слів – 13,48 %); «*Порівняння*» (лексеми «кращий», «менший», «більший», 10 слів – 7,09 %); «*Буттєві атрибути*» (лексема «життєвий», 8 слів – 5,67 %).

5) Прислівники (57 – 2,16 %). «*Час*» («завжди», «сьогодні», 24 слова – 42,11%); «*Місце*» («тут», «скрізь», «там», «поряд», 22 слова – 38,60); «*Дія, її причина, мета і спосіб*» («треба», «праведно», 8 слів – 14,03); «*Міра*» («багато», 3 слова – 5,26 %).

б) Числівник (3 – 0,11 %). Лексема «*Один*» (3 слова – 100 %).

Отже, коефіцієнт словникової різноманітності зустрічного релігійного дискурсу респондентів із низьким рівнем релігійної активності – 26,99 %; коефіцієнт дієслівності (емоційної напруженості) – 8,40 %.

II. Особи з нижчим за середній рівнем релігійної активності. Загальна кількість слів-реакцій – 6658; середня кількість символів у слові – 4,76; кількість різних слів – 1704. Загальна кількість речень – 936; середня кількість слів у реченні – 7,11. Лексична щільність загального тексту – 0,26. При цьому до складу психолінгвістичних універсалій увійшли 5084 слів.

Кількісне співвідношення основних частин мови (3353 слів), їх категорій та відповідних лексем: 1) Іменники (1407–41,96 %). «*Бог, Його ім'я та атрибути*» (лексеми «Бог», «Батько», «Господь», «Творець» та ін., 449 слів – 31,91 %); «*Молитва, її складові та інтенції*» («прохання», «звернення», «прощення», «возвеличення» та ін., 277 слів – 19,69 %); «*Місце буття Бога та людей*» (лексеми «(на) землі», «(на) небі», «царство», «світ» та ін., 191 слово – 13,58 %); «*Зло та його атрибути*» (лексеми «гріхи», «спокуси», «зло», «лукавий» та ін., 166 слів – 11,80 %); «*Складові земного буття*» (лексеми «людина», «їжа», «шлях» та ін., 133 слова – 9,45 %); «*Буття та його рушійні сили*» (лексеми «життя», «воля», «сила», «бажання» та ін., 120 слів – 8,53 %); «*Складові духовного буття*» («душі», «віра», «любов», «мир» та ін., 50 слів – 3,55 %); «*Темпоральність*» (лексеми «день», «час», 21 слово – 1,49 %).

2) Займенники (1119 – 33,37 %). «*Ми, наше*» («Ми, нас, нам і т.д.», 437 слів – 39,05 %); «*Він, вони, інші*» («він, його», «котрий, хто», «іншим, їх» та ін., 219 слів – 19,57 %); «*Все, кожен*» («все, усі, кожен і т.д.», 137 слів – 12,24 %);

«*Це, те*» («це, цими, те, тих і т.д.», 125 слів – 11,17 %); «*Я, моє*» («Я, мені, мене і т.д.», 77 слів – 6,88 %); «*Ти*» («Ти, Твоє, Тобі і т.д.», 71 слово – 6,35 %); «*Своє*» («себе, своїм і т.д.», 44 слова – 3,93 %); «*Щось*» (5 слів – 0,45 %) і «*Самі*» (4 слова – 0,36 %).

3) Дієслова (654 – 19,51 %). «*Прохання та допомога*» (лексеми «просити», «дати», «допомогти», «звертатися» та ін., 330 слів – 50,46 %); «*Буття та його атрибути*» (лексеми «є», «жити», «мати» та ін., 139 слів – 21,26 %); «*Прощення*» (лексема «пробачити», 77 слів – 11,77 %); «*Дії та стани Бога*» («хоче», «може», «створив», «знає», «спостерігає» та ін., 46 слів – 7,03 %); «*Дії та стани людини*» (лексеми «вірити», «розуміти», «образити» та ін., 44 слова – 6,73 %); «*Прославляння*» (лексема «прославляти», 14 слів – 2,14 %); «*Подяка*» («дякую», 4 слова – 0,61 %).

4) Прикметники (160 – 4,77 %). «*Атрибути Бога та Його Царства*» (лексеми «Божий», «Святий», «Небесний» та ін., 85 слів – 53,13 %); «*Атрибути належного, духовного*» (лексеми «необхідний», «повинні», «правильний» та ін., 45 слів – 28,13 %); «*Атрибути забороненого, гріховного*» (лексеми «поганий», «грішний», 23 слова – 14,37 %); «*Порівняння*» (лексеми «більший», «кращий», 7 слів – 4,37 %).

5) Числівник (13 – 0,39 %). Лексема «*Один*» (13 слів – 100 %).

Отже, коефіцієнт словникової різноманітності зустрічного релігійного дискурсу респондентів із нижчим за середній рівнем релігійної активності – 25,59 %; коефіцієнт дієслівності (емоційної напруженості) – 9,82 %.

III. Особи з вищим за середній рівнем релігійної активності. Загальна кількість слів – 6894; середня кількість символів у слові – 4,77; кількість різних слів – 1709. Загальна кількість речень – 1007; середня кількість слів у реченні – 6,85. Лексична щільність загального тексту – 0,25.

Кількісне співвідношення основних частин мови (3426 слів), їх категорій та відповідних лексем: 1) Іменники (1400 – 40,86 %). «*Бог, Його ім'я та атрибути*» (лексеми «Бог», «Господь», «Батько» та ін., 512 слів – 36,57 %); «*Молитва, її складові та інтенції*» (лексеми «звернення», «прохання», «прощення», «прославлення» та ін., 293 слова – 20,93 %); «*Складові земного буття*» (лексеми «людина», «їжа», «шлях» та ін., 139 слів – 9,93 %); «*Місце буття Бога та людей*» (лексеми «(на) небі», «(на) землі», «царство», «світ» та ін., 122 слова – 8,71 %); «*Буття та його рушійні сили*» (лексеми «воля», «сила», «життя», «вчинки» та ін., 144 слова – 10,29 %); «*Зло та його атрибути*» (лексеми «гріхи», «спокуси», «зло», «диявол» та ін., 107 слів – 7,64 %); «*Складові духовного буття*» (лексеми «віра», «душі», «добро», «мир» та ін., 58 слів – 4,14 %); «*Темпоральність*» (лексеми «день», «час», 25 слів – 1,79 %).

2) Займенники (1211 – 35,35 %). «*Ми, наше*» («ми, нас, наші і т.д.», 474 слова – 39,14 %); «*Він, вони, інші*» («він, йому», «котрий, хто», «їм, іншим» та ін., 252 слова – 20,81 %); «*Все, кожен*» («все, усі, кожен і т.д.», 155 слів – 12,80 %); «*Це, те*» («це, цими, те, того і т.д.», 141 слово – 11,64 %); «*Ти*» («Ти, Твоє, Тобі і т.д.», 83 слова – 6,85 %); «*Я, моє*» («Я, мені, мене і

т.д.», 56 слів – 4,63 %); «*Себе*» («себе, свої і т.д.», 30 слів – 2,48 %); «*Щось*» (9 слів – 0,75 %); «*Самі*» («самі, саме», 8 слів – 0,66 %); «*Ніхто*» (3 слова – 0,25 %).

3) Дієслова (649 – 18,94 %). «*Прохання та допомога*» (лексеми «(щоб) було», «просити», «дати», «допомогти» та ін., 327 слів – 50,39 %); «*Буття та його атрибути*» (лексеми «є», «жити», «відбуватися» та ін., 122 слова – 18,80 %); «*Прощення*» (лексема «пробачити», 86 слів – 13,25 %); «*Дії та стани Бога*» (лексеми «править», «хоче», «бачить», «вчить» та ін., 62 слова – 9,55 %); «*Дії та стани людини*» (лексеми «вірити», «знати», «молитися» та ін., 25 слів – 3,85 %); «*Прославляння*» (лексема «прославляти», 20 слів – 3,08 %); «*Подяка*» («дякую», 7 слів – 1,08 %).

4) Прикметники (160 – 4,67 %). «*Атрибути Бога та Його Царства*» (лексеми «Божий», «Святий», «Небесний» та ін., 85 слів – 53,12 %); «*Атрибути належного, духовного*» (лексеми «повинні», «правильний», «добрий» та ін., 34 слова – 21,25 %); «*Атрибути забороненого, гріховного*» (лексеми «злий», «грішний» та ін., 30 слів – 18,75 %); «*Порівняння*» (лексеми «кращий», «більший», 8 слів – 5,00 %); «*Атрибути буття*» («насушний», 3 слова – 1,88 %).

5) Числівник (6 – 0,18 %). Лексема «*Один*» (6 слів – 100 %).

Отже, коефіцієнт словникової різноманітності зустрічного релігійного дискурсу респондентів із вищим за середній рівнем релігійної активності – 24,79 %; коефіцієнт дієслівності (емоційної напруженості) – 9,41 %.

IV. Особи з високим рівнем релігійної активності. Загальна кількість слів – 7868; середня кількість символів у слові – 4,82; кількість різних слів – 1807. Загальна кількість речень – 1018; середня кількість слів у реченні – 7,73. Лексична щільність загального тексту – 0,23.

Кількісне співвідношення основних частин мови (4476 слів), їх категорій та відповідних лексем: 1) Іменники (1816 – 40,57 %). «*Бог, Його ім'я та атрибути*» (лексеми «Бог», «Господь», «Батько» та ін., 563 слова – 31,00 %); «*Молитва, її складові та інтенції*» (лексеми «прохання», «прощення», «звертання», «прославлення» та ін., 290 слів – 15,97 %); «*Зло та його атрибути*» (лексеми «гріхи», «спокуси», «лукавий» та ін., 241 слово – 13,27 %); «*Місце буття Бога та людей*» (лексеми «(на) небі», «(на) землі», «царство», «світ» та ін., 237 слів – 13,05 %); «*Буття та його рушійні сили*» (лексеми «воля», «сила», «потреби», «життя» та ін., 237 слів – 13,05 %); «*Складові земного буття*» (лексеми «людина», «хліб», «ближній», «шлях» та ін., 137 слів – 7,54 %); «*Складові духовного буття*» (лексеми «любов», «душі», «добро», «віра» та ін., 79 слів – 4,36 %); «*Темпоральність*» (лексеми «день», «віки», «час», 32 слова – 1,76 %).

2) Займенники (1438 – 32,13 %). «*Ми, наше*» («ми, нас, нам і т.д.», 621 слово – 43,19 %); «*Він, вони, інші*» («він, йому», «котрий, хто», «їх, інших» та ін., 273 слова – 18,98 %); «*Це, те*» («це, цими, те, тим і т.д.», 150 слів – 10,43 %); «*Все, кожен*» («все, усі, кожен і т.д.», 139 слів – 9,67 %); «*Ти*» («Ти, Твоє, Тобі і т.д.», 108 слів – 7,51 %); «*Я, моє*» («Я, мене, мені і т.д.», 58 слів –

4,03 %); «Себе» («свої, себе і т.д.», 53 слова – 3,69 %); «Щось» (18 слів – 1,25 %); «Самі» («самі, само», 14 слів – 0,97 %); «Нічого» (4 слова – 0,28 %).

3) Дієслова (782 – 17,47 %). «*Прохання та допомога*» (лексеми «будь», «просити», «дати», «допомогти» та ін., 396 слів – 50,64 %); «*Буття та його атрибути*» (лексеми «є», «жити», «мати» та ін., 142 слова – 18,16 %); «*Прощення*» (лексема «пробачати», 83 слова – 10,61 %); «*Дії та стани людини*» (лексеми «робити», «образити» «вірити», «розуміти» та ін., 68 слів – 8,70 %); «*Дії та стани Бога*» (лексеми «хоче», «може», «знає», «бачить» та ін., 52 слова – 6,65 %); «*Прославляння*» (лексема «прославляти», 36 слів – 4,60 %); «*Вдячність*» («дякую», 5 слів – 0,64 %).

4) Прикметники (257 – 5,74 %). «*Атрибути Бога та Його Царства*» (лексеми «Божий», «Небесний», «Святий», «вічний» та ін., 153 слова – 59,53 %); «*Атрибути належного, духовного*» (лексеми «необхідний», «повинні», «істинний», «духовний», «правильний» та ін., 50 слів – 19,46 %); «*Атрибути забороненого, гріховного*» (лексеми «злий», «поганий», «болючий», 21 слово – 8,17 %); «*Порівняння*» (лексеми «більший», «кращий», 17 слів – 6,61 %); «*Атрибути буття*» (лексеми «насущний», «голодний» та ін., 16 слів – 6,23 %).

5) Прислівники (175 – 3,91 %). «*Дія, її причина, мета і спосіб*» (лексеми «потрібно», «дійсно», «щиро» та ін., 60 слів – 34,29 %); «*Час*» («завжди», «сьогодні», «щодня» та ін., 46 слів – 26,28 %); «*Місце*» («тут», «скрізь», «там», 42 слова – 24,00 %); «*Міра*» («часто», «багато», «просто» та ін., 27 слів – 15,43 %).

6) Числівник (8 – 0,18 %). Лексема «Один» (8 слів – 100 %).

Отже, коефіцієнт словникової різноманітності зустрічного релігійного дискурсу респондентів із високим рівнем релігійної активності – 22,97 %; коефіцієнт дієслівності (емоційної напруженості) – 9,94 %.

Узагальнюючи отримані результати, можна виокремити наступні універсальні для всіх наших підгруп категорії, підкатегорії та відповідні їм лексеми:

I. «Буття та його загальні атрибути». Наприклад, іменники: підкатегорія «*Місце буття Бога та людей*», лексеми «(на) небі» та «(на) землі»; підкатегорія «*Рушійні сили буття*», лексеми «сила» і «воля»; займенники: лексеми «все», «щось», «ніхто»; дієслова: лексеми «є», «маємо», «немає» та ін.; прикметники: лексема «життєвий» та ін.; прислівники: підкатегорія «*час*», лексеми «завжди», «сьогодні» та підкатегорія «*місце*», лексеми «тут», «скрізь», «там» та ін. **II. «Бог, Його ім'я та атрибути».** Наприклад, іменники: лексеми «Бог», «Батько», а також, наприклад, «влада»; займенники: лексема «Він» («Він, Йому і т.д.») і лексема «Ти» («Ти, Твоє і т.д.»); дієслова: підкатегорія «*Дії та стани Бога*», лексеми «хоче», «створив», «править», «бачить» та ін.; прикметники: підкатегорія «*Атрибути Бога та Його Царства*», лексеми «Божий», «Святий», «Всесильний» та ін. **III. «Людина та її повсякденне буття».** Наприклад, іменники: лексеми «людина», «їжа», «шлях» та ін.; займенники: «*Ми, наше*» та «*Я, моє*»; дієслова: підкатегорія «*Дії*»

та стани людини», лексеми «молитися», «образити» та ін. **IV. «Молитва та її складові».** Наприклад, іменники: лексеми «звертання», «прославляння», «прощення» та ін.; дієслова: підкатегорія «*прохання та допомога*», лексеми «(щоб) було», «просити», «дай» та ін.; підкатегорія «*подяка*», лексема «дякую». **V. «Належне (духовне)».** Наприклад, іменники: лексеми «віра», «добро», «любов», «душа», «мир» та ін.; прикметники: лексеми «потрібний», «добрий», «кращий» та ін.; прислівники: наприклад, лексема «праведний» та ін. **VI. «Заборонене (гріховне)».** Наприклад, іменники: лексеми «гріхи», «спокуси», «лукавий (диявол)», «зло», «вороги», «біди»; прикметники: лексеми «злий», «поганий», «грішний» і т.п.

Текст молитви «Отче наш»: 1) «Буття та його загальні атрибути» (11 слів – 26,19 %); 2) «Людина та її земне буття» (11 слів – 26,19 %); 3) «Бог, Його ім'я та атрибути» (8 слів – 19,05 %); 4) «Молитва та її складові» (7 слів – 16,67 %); 5) «Заборонене (гріховне)» (4 слова – 9,52 %); 6) «Належне (духовне)» (1 слово – 2,38 %). *Дискурс осіб із низьким рівнем релігійної активності:* 1) «Молитва та її складові» (591 слово – 24,33 %); 2) «Буття та його загальні атрибути» (577 слів – 23,76 %); 3) «Бог, Його ім'я та атрибути» (544 слова – 22,40 %); 4) «Людина та її земне буття» (463 слова – 19,06 %); 5) «Заборонене (гріховне)» (148 слів – 6,09 %); 6) «Належне (духовне)» (106 слів – 4,36 %). *Дискурс осіб із нижчим за середній рівнем релігійної активності:* 1) «Бог, Його ім'я та атрибути» (767 слів – 24,10 %); 2) «Буття та його загальні атрибути» (710 слів – 22,31 %); 3) «Молитва та її складові» (702 слова – 22,06 %); 4) «Людина та її земне буття» (691 слово – 21,72 %); 5) «Заборонене (гріховне)» (189 слів – 5,94 %); 6) «Належне (духовне)» (123 слова – 3,87 %). *Дискурс осіб із вищим за середній рівнем релігійної активності:* 1) «Бог, Його ім'я та атрибути» (877 слів – 27,12 %); 2) «Молитва та її складові» (733 слова – 22,66 %); 3) «Людина та її земне буття» (694 слова – 21,46 %); 4) «Буття та його загальні атрибути» (681 слово – 21,06 %); 5) «Заборонене (гріховне)» (137 слів – 4,24 %); 6) «Належне (духовне)» (112 слів – 3,46 %). *Дискурс осіб із високим рівнем релігійної активності:* 1) «Бог, Його ім'я та атрибути» (1032 слів – 25,36 %); 2) «Буття та його загальні атрибути» (891 слово – 21,89 %); 3) «Людина та її земне буття» (887 слів – 21,79 %); 4) «Молитва та її складові» (810 слів – 19,90 %); 5) «Заборонене (гріховне)» (265 слів – 6,51 %); 6) «Належне (духовне)» (185 слів – 4,55 %).

4. Висновки

Отже, науковий аналіз канонічної молитви «Отче наш», а також зустрічних релігійних дискурсів (продуктів розуміння відповідної молитви) наших респондентів – вибірки українців із різними рівнями релігійної активності, засвідчує: спільність базових психолінгвістичних структур відповідних дискурсів, але, водночас, їх відмінність за відносною значущістю окремих складових таких структур. Так, контент- і психолінгвістичний аналіз дали змогу виокремити такі психолінгвістичні універсали – базові категорії, крізь

призму яких відбувається осмислення канонічної молитви: 1) «Буття та його загальні атрибути»; 2) «Бог, Його ім'я та атрибути»; 3) «Людина та її повсякденне буття»; 4) «Молитва та її складові»; 5) «Належне (духовне)»; 6) «Заборонене (гріховне)».

Але, як вище зазначено, відносні значущості таких універсальних категорій (тобто кількість відповідних їм підкатегорій та лексем) у тексті-оригіналі та в узагальнених зустрічних релігійних дискурсах осіб із різними рівнями релігійної активності помітно відрізняються. Зокрема, якщо у першому домінують значущість гармонійно розподілена між абстрактними буттєвими лексемами та реальними запитам людської повсякденності, то, наприклад, в осіб із низьким рівнем релігійної активності на перший план виходить прагматика комунікації людини з Богом. Найбільше ж наближений у своєму психолінгвістичному контексті до тексту-оригіналу зустрічний релігійний дискурс респондентів четвертої нашої підгрупи – щоправда, з певним відносним посиленням значущості категорії «Бог, Його ім'я та атрибути» (наприклад, через зростання кількості складових лексеми «Ти», що в цілому засвідчує посилення суб'єктивної ваги персональних відносин із Богом на вищих рівнях релігійної активності).

Також констатуємо такі тенденції: істотного зростання – кількості слів (з 5165 до 7868), кількості речень (з 864 до 1018) і, відповідно, середньої кількості слів у реченні (від майже 6 до майже 8 слів), слабкого зростання показників емоційної напруженості (від 8,40 % до 9,94 %); а спадання – показників лексичної різноманітності (від 26,99 % до 22,97 %) та лексичної щільності (від 0,27 до 0,23) зустрічних релігійних дискурсів у розрізі від найнижчого до найвищого з виокремлених нами рівнів релігійної активності респондентів.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в установленні кореляцій рівнів релігійної активності та відповідних типів розуміння молитовного дискурсу з базовими особистісними рисами, що дасть змогу емпірично описати базові типи релігійної особистості українців.

Література

References

1. Засєкін С. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012.
Zasiekin, S. (2012). *Psykholinhvistychni Universalii Perekladu Khudozhnoho Tekstu* [Psycholinguistic Universals in the Translation of Literary Texts]. Lutsk: Volyn State University.
2. Серкин В.П. Методы психосемантики: Учеб. пособие для студентов вузов. М.: Аспект-Пресс, 2004.
Serkin, V.P. (2004). *Metody Psikhosemantiki* [The Methods of Psychosemantics]. M.: Aspekt-Press.
3. Смирнов Д.О. Описание процедуры стандартизации психометрической методики «Опросник религиозной активности» // Научный психологический журнал. 1999. С. 1–2.

- Smirnov, D.O., (1999). Opisaniye protsedury standartizatsii psikhometricheskoi metodiki “Oprosnik religioznoi aktivnosti” [Description of Procedure of the Psychometric Method’s “The Measuring Technique of Religious Activity” Standardization]. *Nauchnyi Psikhologicheskii Zhurnal*, 1–2, 159–172.
4. Спилка Б., Лэдд К. Л. Психология молитвы. Научный подход. Харьков: Гуманитарный центр, 2015.
- Spilka, B., Ladd, K. L. (2015). *Psikholohiya Molitvy. Nauchnyi podkhod* [*The Psychology of Prayer: A Scientific Approach*]. Kharkiv: Humanitarnyi Tsentr.